

Бондаренко Неллі,
*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу
навчання української мови та літератури Інституту педагогіки
НАПН України, Україна*

Косянчук Сергій,
*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу
дидактики Інституту педагогіки НАПН України, Україна*

**ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ:
ПСИХОДИДАКТИКА ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У
ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ І САМОВИЗНАЧЕННЯ
ОСОБИСТОСТІ**

Процеси соціалізації і самовизначення особистості здобувача освіти детермінуються не тільки еволюцією суспільних пріоритетів, остаточним вибором Україною цивілізаційного вектора розвитку, потребою усвідомлення нацією своєї європейської ідентичності, а й глобалізаційними, зовнішніми й внутрішніми викликами. Ефективне формування ціннісно-смыслових установок та орієнтацій особистості здобувача освіти наразі узалежнюється від арсеналу вербальних та невербальних засобів, що їх спроможний застосувати на заняттях педагогічний працівник. Ці засоби у поєднанні з апгрейдерями (конгруентними чинниками уможливлення чогось) реалізації

педагогічних технологій (психодидактичний аспект) цілком можна спрямовувати на формування ключових компетентностей, тим більше – українськомовної. Відтак:

- розкриватимуться когнітивно-соціальні конструкти як інтелектуальні утворення особистості;
- матиме місце психологічна активізація процесів подолання стереотипів у мисленні;
- позитивуватимуться ціннісні установки і смисли майбутнього соціонома, тобто повноправного члена суспільства;
- зростатиме самомотивація педагогічних працівників пізнавати здобувача освіти як феномен;
- зросте психо-ергономічність процесу реалізації педагогічних технологій тощо.

Якщо вести мову про систему методів інтенсивної психологічної активізації процесів подолання стереотипів у мисленні (синектичний аспект) і пошук шляхів розв'язання проблем соціалізації й самовизначення особистості, то здобутки сучасної психодидактики, соціономної за своїм характером, можуть слугувати інструментом збудження соціалізаційного поля і перетворення його на основу забезпечення активної творчо-ділової, доброзичливо-оптимістичної соціономної установки особистості на успіх (ідеться про установку на успіх у професійній діяльності за типом «людина – людина» [7]), де українськомовна компетентність стає провідною.

Отже, нагромаджені проблеми в освіті, у мовній – зокрема, спрямовують як науковців, так і практиків віднаходити оптимальні шляхи їх розв'язання [1–3; 5; 12], адже освіта розглядається як інвестиція підростаючого покоління у власне майбутнє. До такої золотої акції належить державна українська мова, що увійшла до ядра предметів, обов'язкових для вивчення всіма у всіх типах закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО). Сформовану життєву українськомовну компетентність особистості розглядаємо як феномен, що маркує національну ідентичність, є засобом здобуття знань з усіх предметів (дисциплін), а також формування усіх груп компетентностей.

За результатами аналізу досліджень і публікацій доходимо висновку, що саме трансформації у соціально-економічній та

політичній сферах, зростання вимог до рівня і якості володіння державною мовою потребували перманентних змін у змісті мовної освіти. Суть змін полягала, зокрема, в:

- деідеологізації та гуманізації;
- осучасненні, увідповідненні змісту освіти сучасному стану розвитку науки, ІКТ;
- заміні наповнення мовного компонента;
- усуненні суперечностей між опануванням теорії та її застосуванням;
- спрощенні, розвантаженні від надлишкового матеріалу, який не має комунікаційної перспективи;
- компресії навчального матеріалу;
- заповненні лакун у мовленнєвому розвитку учнів;
- структуруванні мовленнєвої діяльності;
- збагаченні новими реаліями й складниками, зокрема соціокультурною змістовою лінією, що забезпечує пізнавальне, ціннісне й змістове наповнення інтелектуально-мовленнєвої діяльності через занурення мови в культуру й соціум – середовище її природного функціонування.

З погляду дидактики і методики мають місце:

- нереформованість науково-методичного забезпечення освітнього процесу відповідно до вимог часу;
- невідповідність організаційних форм, методів, засобів і технологій навчання особливостям сенситивного періоду;
- неготовність застосовувати на практиці інноваційні підходи, технології навчання мови, зорієнтовані на високий освітній результат, а не просто на успішне складання ЗНО.

До слова, за результатами атестації з української мови 1362 претенденти на державну службу не спромоглися пройти атестацію з вільного володіння українською мовою (дані Національного агентства з питань державної служби за період з 1 травня 2017 р. по 28 лютого 2018 р.).

Методологічні підходи психодидактики (демонстраційно-технічний, дискретний, задачний, ігровий, індивідуально-диференційований, історико-бібліографічний, комунікативний, міжпредметний, модельний, проблемний, програмований, системно-логічний, системно-структурний, системно-функціональний [4, с. 53])

застосовні до розв'язання проблем формування українськомовної компетентності у процесі реалізації педагогічних технологій за умов:

- урахування потреби випускників ЗЗСО вільно володіти й користуватися державною мовою в усіх її функціональних аспектах і сферах життєдіяльності;

- компетентнісної перебудови освітнього процесу на засадах сучасних підходів;

- формування українськомовної компетентності здобувачів освіти у взаємозв'язку з набуттям ключових життєвих компетентностей, визначених у концепції Нової української школи [8] й Законі України «Про освіту» [6];

- доцільного добору організаційних форм, методів, прийомів, органічного поєднання традиційних засобів навчання із сучасними педагогічними технологіями;

- створення системи завдань і вправ, спрямованих на поетапне формування українськомовної компетентності майбутніх випускників ЗЗСО;

- здійснення відкритого й об'єктивного контролю за освітнім процесом і його результатами.

Саме тому в умовах компетентнісного навчання української мови зростає відповідальність педагогічного працівника за:

- розвиток пізнавальних здібностей особистості, незалежного раціонального стратегічного креативного мислення, життєво важливих компетентностей, мотивації до досліджень та експериментування;

- моделювання перспектив успіху у майбутній професійній діяльності;

- сформованість навичок і вмій та ін.

Як тоді бути з фактом – «чим правильніше проведено заняття з дидактичної точки зору, тим більше докорів отримає педагог за таке заняття з боку психологів – неможливо врахувати абсолютно всі психологічні нюанси індивідуального підходу, реалізуючи дидактично правильну тактику заняття»? [9]. Можливо, не все так погано, адже, як зазначає авторка в іншій статті, «дидактичною передумовою ефективності суб'єкт-суб'єктної взаємодії є передусім її чітка спланованість та організація з урахуванням усієї непередбачуваності «прямого ефіру» заняття із застосуванням

сучасних технологій навчання» [10]. Саме у «непередбачуваності [такого] “прямого ефіру”» й відбувається становлення особистості, адже «пізнання неможливе без уміння самотійно й усвідомлено висувати проблеми, вибрати засоби для їх розв’язання й оцінювати здобуті результати <...> а це означає, що в учня активізується мислення, він <...> вирішує, як можна структурувати нові ідеї й зробити їх частиною вже наявних у нього знань» [11, с. 149].

Зважаючи на процеси соціалізації і самовизначення особистості нинішньої доби, педагогічні технології особистісно орієнтованого навчання потребують психодидактичної «реконструкції» та переосмислення їх призначення і стратегічної ваги з огляду на потребу формувати українськомовну компетентність, виключаючи віджилу репродуктивність, розвиваючи мовну та комунікативну інтуїцію.

До перспектив наукових досліджень зараховуємо: формування соціальної та громадянської компетентностей здобувачів освіти на українськомовному матеріалі засобами соціономноспрямованих педагогічних (освітніх) технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановська О. В. Міжпредметні зв’язки у підручнику для профільної школи: практична зорієнтованість та технологізація. *Проблеми сучасного підручника*. Київ : Пед. думка, 2016. Вип. 16. С. 17–26.
2. Бондаренко Н., Косянчук С. Зміни в програмі з української мови для 10–11 класів та перспективи програмотворення. *Дивослово*, 2016. № 7–8. С. 23–27.
3. Васьківська Г. О., Косянчук С. В. Формування ціннісно-сміслових орієнтацій учнів старшої школи засобами змісту сучасного підручника. *Проблеми сучасного підручника*. Київ : Педагогічна думка, 2011. Вип. 11. С. 107–120.
4. Гибельгауз О. С., Крутский А. Н. Методологические проблемы психодидактики. *Профессиональное образование в России и за рубежом*, 2012. № 2 (6). С. 50–54.
5. Дробот О. В. Професійна свідомість керівника. Київ : Талком, 2016. 339 с.
6. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради*, 2017. № 38–39.
7. Зеер Э., Сыманюк Э. Компетентностный подход к модернизации профессионального образования. *Высшее образование в России*, 2005. № 4. С. 23–30.
8. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи, 2016. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczija.html>
9. Осадченко І. І. Психодидактичні особливості суб’єкт-суб’єктної взаємодії у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи засобами сучасних технологій навчання. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань : ФОП Жовтий О. О. Вип. 2. С. 308–316.
10. Осадченко, І. Характеристика змісту «Психодидактики початкової школи» в контексті підготовки майбутніх учителів. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*, 2016. № 1 (303). Т. 2. С. 23–28 URL: <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/9642>

11. Светлова О. А. Роль вопросов учащихся в процессе обучения. *Школьный учебник: вчера, сегодня, завтра*. Владимир, 2016. С. 148–152.

12. Vaskivska H. Didactic aspects of upper secondary and university education fundamentalization. *Science and Education*. Issue 5, 2016. P. 46–50. (URL: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-5-9>).